

Галина Василівна Лещук
ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-0017-9464>
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
м. Тернопіль, Україна
h.v.leshchuk@gmail.com

ВІКТИМБЛЕЙМІНГ ЯК СОЦІАЛЬНА ПРОБЛЕМА

У науково-оглядовій статті схарактеризований віктимблеймінг як суспільний феномен і соціальна проблема. Простежена еволюція досліджень віктимблеймінгу в різних галузях науки. Схарактеризовані основні причини віктимблеймінгу. Окреслені його соціальні наслідки для жертв, які менше схильні повідомляти про насильство в майбутньому, намагаючись уникнути вторинної віктимізації через відсутність соціальної підтримки та суспільної емпатії. Зазначено, що віктимблеймінг як соціальна проблема спричиняє появу цілого комплексу соціальних криз: руйнує атмосферу безпеки, сприяє нормалізації насильства в масовій свідомості та ускладнює процес надання соціально-психологічної допомоги його жертвам.

Ключові слова: насильство, віктимологія, віктимблеймінг, жертва, звинувачення жертви.

Вступ. Незважаючи на те, що насильство в усі часи було супутником людства, неприпустимо толерувати цей суспільний феномен і сприймати як обов'язкову складову нашого існування. З тих пір, як з'явилося насильство, існують і різні системи – релігійні, етичні, правові та соціальні – покликані запобігати або обмежувати його. На жаль, жодна з них не стала абсолютно успішною, але всі зробили свій внесок у боротьбу з насильством, яке має безліч форм та проявів.

Віктимблеймінг (звинувачення жертви), як форма насильства, відомий здавна, однак позиціонуватися як соціальна проблема він став відносно недавно, що певною мірою пов'язано з ослабленням впливу релігії на суспільство, особливо західне, і поширенням феміністичних рухів, зорієнтованих на активний захист прав жінок (у тому числі жертв зґвалтування). За таких умов актуалізація наукових досліджень з проблеми віктимблеймінгу є закономірним наслідком змін у суспільному усвідомленні масштабів та наслідків насильства в усіх його формах – відкритих і латентних. У реаліях сучасного світу виявлення природи віктимблеймінгу дозволяє збільшити рівень поінформованості суспільства про причини звинувачення жертви і сформувати більш усвідомлене ставлення до феномену віктимблеймінгу.

Багаторічні традиції наукових досліджень насильства в проблемному полі соціології, психології, філософії, політології, конфліктології, кримінології та інших галузей науки дозволяють говорити про насильство як багатоаспектний конструкт. Так, у соціологічному контексті Є. Бабосов обґрунтовує насильство як «системний механізм, що проявляється через застосування сили чи погрози силою з боку соціальних суб'єктів з метою примусу людей до певної поведінки, здобуття або збереження економічного чи політичного панування, завоювання певних прав, пільг або територій» (Бабосов, 2004); Л. Герасіна механізм насильства трактує як специфічну комунікацію дій або як реакцію на дії (Герасіна, 2015). У політології насильство можна інтерпретувати за Т. Гоббсом як «легітимний примус» – державницькі дії зі здійснення управлінських функцій, які спираються на право і обмежені правом, що означає делеговане народом право держави на насилля в умовах суспільного договору (Hobbes, 2010). Насильство є активно досліджуваною проблемою і в соціальній роботі, зокрема, О. Бандурка, І. Бандурка, В. Брижик вивчали систему захисту дітей від жорстокого поводження та попередження насильства в сім'ї (О. Бандурка та ін., 2013); технології соціальної роботи із жінками, які постраждали від домашнього насильства є предметом наукових розвідок

Т. Веретенко, Я. Климчук (2020); насильство у закладах освіти, зокрема, булінг, аналізують В. Андрєєнкова, В. Мельничук, О. Калашник (2019), А. Харківська (2021).

Вивчення феномену звинувачення жертви з позицій гендерного підходу ще в кінці минулого століття здійснювали віктимологи Г. Антонов-Романовський і А. Лютов (1980). У рамках віктимологічної науки вивчається здебільшого і поведінка жертв злочинів (Д. Рівман (2002), Л. Франк (2002), роль жертви в генезисі злочину, її відносини із злочинцем (Г. Гепінгер (1997)). Важливі аспекти профілактики формування віктимної поведінки неповнолітніх знайшли відображення в роботах О. Мудрика (2002), який обґрунтував, що підвищена віктимність неповнолітніх визначається не лише їх психофізичними якостями, а й їхніми соціальними ролями, місцем у системі соціальних відносин, становищем, яке вони займають у сім'ї (Мудрик, 2002). Попри значний доробок з проблематики звинувачення жертви в західній теорії, вітчизняна наука звернула свою увагу на феномен віктимблеймінгу досить недавно, і поки що проблема звинувачення жертви не стала предметом поглиблених досліджень. Зважаючи на це, феномен віктимблеймінгу потребує наукового аналізу, враховуючи ще й той факт, що віктимблеймінг є певною мірою соціально й культурно обумовленим явищем, яке спричиняє значні труднощі соціалізації особистості.

Мета статті: розкрити сутність віктимблеймінгу як соціальної проблеми. Методика проведення дослідження включає використання методів аналізу психолого-педагогічної, соціологічної, кримінологічної джерельної бази, порівняння, узагальнення, синтез для розкриття сутності поняття «віктимблеймінг».

Сутність феномену віктимблеймінгу. Термін «віктимблеймінг» першопочатково сформувався у віктимології та кримінології, а в сучасних умовах постає як комплексний суспільний феномен, який опирається на складні соціальні конструкти, у яких провина за злочин повністю чи частково покладається на жертву.

Віктимблеймінг (Victimblaming (англ.) – «звинувачення жертви») – це акт знецінення, який має місце, коли жертва злочину несе відповідальність – цілком або частково – за злочин, вчинений щодо неї (Ryan, 1976). Ця провина може проявлятися у вигляді негативної соціальної реакції з боку різних фахівців (юристів, медиків, соціальних працівників, психологів), ЗМІ, родичів, знайомих та інших. Окрім найпоширенішого варіанту терміна – «victimblaming» – у англійській термінології використовують також дефініції «blamingthevictim», «blame thevictim», які вперше використовує В. Райан у своїй роботі «Звинувачуючи жертву» («Blamingthevictim») (Ryan, 1976). В. Райан описує віктимблеймінг як ідеологію, яка використовується для виправдання расизму та соціальної нерівності у США. За В. Райаном, процес віктимблеймінгу починається із визнання того факту, що проблеми дискримінації пов'язані з характерними поведінковими особливостями людей певної соціальної групи, унаслідок чого представники цієї групи частіше стають жертвами певних злочинів. Оскільки поведінка жертви розглядається як причина вчиненого проти неї злочину, то зміна поведінки жертви є необхідною умовою припинення подальшої віктимізації. Таким чином, небажання змінювати свою поведінкову стратегію покладає на жертву усю відповідальність за вчинені проти неї злочини.

У західній науці системні дослідження проблеми звинувачення жертви розпочалися з проведеної в 1966 р. серії експериментів М. Лернера, який став розробником концепту віри в справедливий світ. Учений довів, що людям для кращої соціальної адаптації необхідна віра в те, що світ влаштований справедливо. Будь-яка небажана подія сприймається як несправедлива, а в намаганнях відновити справедливість, люди схильні перекласти провину за несправедливість навіть на того, хто сам став жертвою. Зазначений феномен проявляється у вірі в те, що люди отримують те, на що заслуговують, і заслужили те, що отримують (Lerner, 1980). Однак ще до досліджень М. Лернера Б. Мендельсон, якого вважають одним із засновників віктимології, у 30-х роках минулого століття розробив класифікацію жертв за ступенем їхньої провини у вчиненому проти них злочині:

- 1) цілком невинні жертви (діти);
- 2) жертви з меншим ступенем провини (жертви через необізнаність);
- 3) жертви, винні такою ж мірою, як і злочинці (добровільні жертви);
- 4) жертви, винні більше, ніж злочинці (жертви-провокатори);
- 5) правдиво винні жертви (жертви-агресори, жертви-порушники);

б) уявні жертви (жертви із психічними захворюваннями – параноїки, істероїди та інші) (Mendelshon, 1956).

Очевидно, що у своїй класифікації Б. Мендельсон у більшій чи меншій мірі покладає на жертву відповідальність за злочин, за винятком дітей-невинних жертв, що фактично легалізує звинувачення жертви в науковому просторі.

У подальшому найбільш послідовну критику застосування віктимологічних категорій для звинувачення жертви висловлювали феміністські дослідниці та дослідники – насамперед, щодо жертв гендерного насильства (П. Лейкс Вуд, К. Вайс, С. Борхес).

Сьогодні віктимблеймінг вивчається здебільшого в проблемному полі психології та соціології, де прояви звинувачення жертви найчастіше пояснюють витісненим страхом людини асоціювати себе із жертвою. Віктимблеймінг не належить до загальнолюдських моделей поведінки, оскільки значною мірою є культурно-обумовленим феноменом, пов'язаним насамперед із західною культурою та теологією, на якій базується «віра у справедливий світ» (Корецька та ін., 2019).

Віктимблеймінг може зустрічатися у всіх сферах суспільного життя і набувати форм побутової, неусвідомлюваної або ж масової, цілеспрямованої поведінки. Віктимблеймінг як форма насильства може набувати різних його проявів – як психологічного, так і фізичного, хоча зазвичай жертви злочинів зазнають саме психологічного тиску у вигляді принижень, образ, знецінення. Соціальною характеристикою, яка підвищує ризик стати жертвою віктимблеймінгу, є стать. Жінки значно частіше, ніж чоловіки, стають жертвами звинувачень, тому зазвичай віктимблеймінгу зазнають кілька категорій жертв-жінок: жертви зґвалтування, жертви сексуальних домагань, працівниці секс індустрії.

Причини виникнення феномену віктимблеймінгу. До причин віктимблеймінгу можна віднести:

1. Патріархальні звичаї, усталені соціальні кліше та моделі взаємовідносин (наприклад, виправдання агресора за зґвалтування в сім'ї, виходячи з принципів «домострою», коли жінка оцінюється не як особистість, а як власність свого батька, чоловіка або брата).

2. Сприйняття деяких видів домашнього насильства правомірними (наприклад, застосування фізичної сили по відношенню до неповнолітніх розглядають як метод виховання).

3. З точки зору соціальної психології, існування віктимблеймінгу засноване на так званій вірі у справедливий світ – когнітивному спотворенні, при якому людина вірить у те, що будь-яка дія викликає закономірні та передбачувані наслідки. Думка про те, що нещастя може статися з будь-ким цілком випадково, суперечить цій концепції. У зв'язку з цим несправедлива подія у свідомості людини пов'язується з особливостями поведінки чи характеристиками жертви, внаслідок чого відбувається її звинувачення та приниження. Звинувачення жертви підтримує переконання персональної відповідальності та контролю за соціальними результатами дій та вчинків (Майдикова, 2019).

4. Недосконалість судової системи та суб'єктивність правосуддя через людський фактор. Наприклад, до громадян, які беруть участь у здійсненні правосуддя в ролі присяжних, не пред'являють вимогу про наявність юридичної освіти. Непоінформованість присяжних щодо принципів кримінального права може стати причиною звинувачення жертви в скоєному злочині, що тягне за собою виправдувальний вирок для злочинця.

5. Помилки атрибуції. На думку Келлі (Kelley, 1972) та Хайдера (Heider, 1958), існує дві категорії атрибуцій (пояснень причин поведінки або подій) – внутрішні та зовнішні. Люди вдаються до внутрішніх атрибуцій, коли йдеться про особистісні характеристики людини як причину її дій чи ситуації. Зовнішні атрибуції змушують індивідів ідентифікувати середовище й обставини як причину поведінки індивіда. Помилка атрибуції виникає, коли люди надмірно підкреслюють особисті характеристики та знецінюють характеристики навколишнього середовища, коли засуджують інших, що призводить до звинувачення жертви. Люди, які вчиняють цю помилку, сприймають жертву як частково відповідальну за те, що з нею сталося, ігноруючи ситуаційні причини. Таким чином, «внутрішні особистісні недоліки» домінують над ситуаційними чинниками. У той же час поширеною є схильність приписувати свої власні невдачі до зовнішніх атрибуцій, а власні успіхи до внутрішніх.

6. Теорія невразливості заснована на тому, що люди звинувачують жертву, щоб зберегти відчуття власної захищеності, убезпечити себе. Навіть друзі та члени родини жертв злочинів можуть звинувачувати жертву, щоб відновити внутрішню рівновагу. Теорія стверджує, що жертви є нагадуванням про нашу власну вразливість. Людям складно сприймати можливість втратити контроль над своїм життям або тілом; тому, вирішуючи, що жертва сама винна, вони створюють помилкове відчуття безпеки.

7. Невідповідність між сформованим масовою культурою образом «ідеальної» та реальної жертви. Поширеним є уявлення про те, що жертва має демонструвати слабкість, пригнічення, плаксивість, депресію. Як тільки жертва насильства перестає відповідати сформованому соціумом образу, вона втрачає право на співчуття (Азаданов, Терехова, 2019).

Спектр різноманітних форм дискримінації людини. Термін «віктимблеймінг» корелює з іншими дефініціями насильства, які акцентують увагу на різних формах дискримінації людини, що сприяє її віктимізації і робить вразливою для суспільного осуду. Вважаємо за доцільне перелічити основні з них (Oxford Dictionary of English, 2021):

Аб'юз (англ. «abuse» – зловживання, жорстоке поводження) – психологічне, фізичне, сексуальне, економічне насильство, що відбувається всередині близьких відносин і часто маскується під турботу, іноді може сприйматися як загальноприйнята та загальновізнана модель поведінки.

Бодішеймінг (англ. «body» – тіло, «shame» – сором) – критика чи глузування з людини через її зовнішній вигляд, форми та розмір її тіла. Слетшеймінг – різновид бодішеймінгу – дискримінація людей із зайвою вагою.

Газлайтинг (англ. «gaslighting») – форма психологічного насильства, при якій маніпулятор заперечує факти, що відбулися, намагаючись змусити жертву сумніватися у власних спогадах і змінюючи її сприйняття реальності. Газлайтер систематично знецінює слова, переживання, вчинки та успіхи іншої людини. Зрештою жертва починає почуватися безпорадною і невпевненою в собі, тоді як газлайтер отримує практично повний контроль у відносинах.

Лукізм (англ. «lookism», «look» – вигляд) – дискримінаційне поводження з людьми, яких вважають фізично непривабливими.

Мізогінія (грец. «misos» – огида і «gynе» – жінка) – ненависть до жінок.

Менсплейнінг (англ. «man» – чоловік, «explaine» – пояснювати) – чоловіча, сексистська, поблажлива, самовпевнена або спрощена манера пояснювати жінкам очевидні речі. Також менсплейнінг – це і чоловіча звичка перебивати жінку, знецінювати жіночі висловлювання.

Сексуальна об'єктивація (англ. «sexual objectification») – процес репрезентації людини як секс-об'єкта або поводження з людиною як із секс-об'єктом, який служить для задоволення сексуальних потреб інших.

Слатшеймінг (англ. «slut» – повія і «shame» – сором) – критика, стигматизація, звинувачення, дискредитація будь-якої жінки, чиї особисті стосунки, поведінка або зовнішній вигляд вважаються провокаційними, занадто сексуальними або аморальними.

Сталкінг (англ. «stalking») – прояв небажаної уваги з боку іншої людини, переслідування, вистежування та подібні дії, що завдають дискомфорту.

Харасмент (англ. «harassment» – переслідування, домагання) – форма дискримінації, яка включає будь-яку небажану і настирливу фізичну та словесну поведінку, що ображає чи принижує людину, порушує недоторканність її приватного життя. Найчастіше харасментом називають сексуальні домагання, небажані зауваження, жести, міміку чи жарти з приводу раси, національності, релігії, статі, віку, інвалідності, сексуальної орієнтації, сімейного стану та інших ознак, які можуть бути підставою для дискримінації.

Ейблізм (англ. «ableism») – системна дискримінація та соціальне упередження щодо людей з інвалідністю, ментальними захворюваннями.

Ейджизм (англ. «age» – вік) – створення негативних суспільних стереотипів та дискримінація окремих людей або груп людей за віковою ознакою.

Соціальні наслідки поширення віктимблеймінгу. Серед соціальних інституцій, які відіграють суттєву роль у толеруванні звинувачення жертв насильства, особливо вирізняються ЗМІ, які, використовуючи свій потенціал необмеженого інформаційного впливу, можуть створювати

негативний образ жертви, формуючи в суспільства переконання, що страждання жертви були заслуженими або спровокованими нею самою. З проявами віктимблеймінгу можна зіткнутися навіть в організаціях, прямим призначенням яких є надання допомоги жертві. Так, у правоохоронних органах і центрах медичної та психологічної допомоги жертви сексуального насильства часто зустрічаються з ретравматизацією. Жертв піддають повторній віктимізації, ставлячи питання про їхню поведінку, стиль одягу, сексуальне життя – питання, які припускають винність жертви.

Одним із соціальних наслідків звинувачення жертви є вплив, який воно має на подальший перебіг насильства. Жертви, які зазнали звинувачень, як правило, довше переживають наслідки насильства і менш схильні повідомляти про насильство в майбутньому, намагаючись уникнути вторинної віктимізації через відсутність соціальної підтримки та суспільної емпатії, що проявляється в готовності довіреної особи підтримати жертву, свідків – дати свідчення, сприяння влади в розслідуванні злочинів тощо (George, 2002).

Таким чином, звинувачення жертви жодним чином не допомагає ні у вирішенні проблеми насильства, ні у захисті жертви від подальшої віктимізації та пролонгації насильства. Тому важливо в суспільній свідомості перенести фокус провини з жертви злочину на кривдника, щоб забезпечити відповідальність злочинця за злочин, який він вчинив, і захистити при цьому жертву. Для цього система правосуддя та соціальні служби мають активно співпрацювати в напрямку притягнення до відповідальності правопорушників, водночас надаючи жертвам насильства психологічну, соціальну, правову та іншу підтримку.

Вважаємо, що боротьба з віктимблеймінгом як соціальною проблемою має бути елементом комплексного підходу до вирішення проблеми насильства в суспільстві та передбачати на різних рівнях виконання таких завдань:

- визначення індивідуальних факторів ризику стати жертвою насильства та реалізація заходів, що змінюють небажану поведінку індивіда;

- створення сприятливих умов для розвитку міжособистісних стосунків, формування здорового психологічного клімату в сім'ї, у тому числі через надання професійної соціально-психологічної допомоги проблемним сім'ям;

- моніторинг за соціальними проблемами, які можуть стати чинниками насильства;

- боротьба з гендерною нерівністю, негативними суспільними упередженнями та стереотипами;

- аналіз культурних, соціальних та економічних факторів, які сприяють насильству, та вжиття заходів щодо їх викоринення тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Віктимблеймінг є феноменом, який, будучи сам по собі соціальною проблемою, у свою чергу, спричиняє появу цілого комплексу соціальних криз: віктимблеймінг руйнує атмосферу безпеки, сприяє нормалізації насильства в масовій свідомості та ускладнює процес надання соціально-психологічної допомоги його жертвам. Віктимблеймінг толерує повторюваність циклу насильства, коли насильство породжує насильство, руйнує віру в соціальну справедливість і невідворотність покарання за злочин, дискримінує соціальну допомогу нужденним як соціальну гарантію, поглиблює соціальну та психологічну виключеність жертв насильства. Зважаючи на це, перспективними напрямками подальших досліджень зазначеної проблеми вважаємо пошук ефективних механізмів запобігання суспільним проявам звинувачення жертви як явища; підбір ефективних форм і методів соціального виховання, спрямованих на формування в населення високих гуманістичних цінностей, толерантності; розробка соціальних просвітницьких програм про природу насильства, його види, форми.

Література

Азаданов С. Д., Терехова А. В. Причини віктимблеймінга по отношению к жертвам сексуального насилля. Віктимность и віктимологическая профилактика. *Материали круглого стола по дисциплине «Психология отклоняющегося поведения» 16 мая 2019 г.* С. 4–7.

Андрєєнкова В. Л., Мельничук В. О., Калашник О. А. Протидія булінгу в закладі освіти: системний підхід. Методичний посібник. Київ : ТОВ «Агентство «Україна», 2019. 132 с.

- Антонов-Романовский Г. В., Лютов А. А. Виктимность и нравственность. *Вопросы борьбы с преступностью*. 1980. Вып. 33. С. 40–46.
- Бабосов Е. М. Общая социология. 2-е изд. Минск : ТетраСистемс, 2004. 640 с.
- Бандурка О. М., Бандурка І. О., Брижик В. О. Соціальна і корекційна робота з особами, які вчинили насильство в сім'ї : навч.-метод. посіб.: у 2 т. ; Міжнар. жіночий правозах. центр «Ла Страда-Україна»; за заг. ред. О. М. Бандурки. Київ-Харків : Права людини, 2013. Т. 2. 86 с.
- Веретенко Т., Климчук Я. Технології соціальної роботи із жінками, які постраждали від домашнього насильства. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2020. Вип 33, том 1, С. 286–291.
- Герасіна Л. М. Насильство як соціальна деструкція. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. 2015. № 1148. С. 35–40.
- Корецька М. А., Іваненко І. А., Савенкова Е. В. Виктимблеймінг и теодицея: теологические корни веры в справедливость страданий жертвы. *Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия: Философия. Филология*. 2019. № 2 (26). С. 19–58.
- Майдикова А. И. О проблеме виктимблейминга в отношении жертв преступлений. *Виктимология*. 2019. № 4(22). С. 94–99.
- Мудрик А. В. Виктимология. Москва : Магистр, 2002. 524 с.
- Ривман Д. В. Криминальная виктимология. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 304 с.
- Франк Л. В. Виктимология и виктимность. Душанбе, 2002. 342 с.
- Харківська А. А. Запобігання булінгу в закладах загальної середньої освіти: сучасний стан проблеми. Науковий журнал Хортицької національної академії. (Серія: Педагогіка. Соціальна робота) : наук. журн. / [редкол. : В. В. Нечипоренко (голов. ред.) та ін.]. Запоріжжя : Вид-во комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2021. Вип. 1(4). С. 193–205. DOI: <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-18>
- George W. H., Martinez L. J. Victim Blaming in Rape: Effects of Victims and Perpetrator Race, Type of Rape, and Participant Racism. *Psychology of Women Quarterly*. 2002. № 26(2). P. 110–119.
- Goppinger H. *Kriminologie*. Aufl edition, 1997. 939 p.
- Heider F. *The psychology of interpersonal relations*. New York : Wiley. 1958. 322 p.
- Hobbes T. *Leviathan: Or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill*, ed. by Ian Shapiro. Yale University Press, 2010. 608 p.
- Kelley H. H. *Casual schemata and the attribution process*. Morristown, NJ : General Learning Press. 1972. 286 p.
- Lerner M. J. *The belief in a just world : a fundamental delusion*. New York: Plenum Press, 1980. 209 p.
- Mendelsohn B. Une Nouvelle Branche de la Science Bio-psycho-sociale Victimologie. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*. 1956. P.10–31.
- Oxford Dictionary of English. URL : <https://languages.oup.com/research/oxford-english-dictionary>(дата звернення: 26.03.2021).
- Ryan W. *Blaming the Victim*. Vintage Books, New York, 1976. 368 p.

References

- Andreenkova, V. L., Melnichuk V. O. & Kalashnik O. A. (2019). Countering bullying in an educational institution: a systematic approach. *Methodical manual* : LLC «Agency Ukraine» (ukr).
- Antonov-Romanovskiy, H. V. & Liutov, A. A. (1980). Victim and morality. *Issues of combating crime*. 33. 40–46 (rus).
- Azadanov, S. D. & Terekhova, A. V. (2019). Reasons for victim blaming in relation to victims of sexual assault. *Victim and victimological prevention. Materials of the round table on the discipline «Psychology of deviant behavior»*. 16 may 2019. 4–7 (rus).
- Babosov, E. M. (2004). *General sociology*. Minsk: TetraSystems. 640 (rus).
- Bandurka, O. M., Bandurka, I. O. & Bryzhik, V. O. (2013). Social and correctional work with people who have committed domestic violence: teaching method. *Way* : Prava liudyny (ukr).
- Frank, L. V. (2002). *Victimology and victimization*. Dushanbe (rus).

- George, W. H. & Martinez L. J. (2002). Victim Blaming in Rape: Effects of Victims and Perpetrator Race, Type of Rape, and Participant Racism. *Psychology of Women Quarterly*. 26(2). 110–119 (eng).
- Goppinger, H. (1997). *Kriminologie*. Aufl edition (germ).
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley (eng).
- Herasina, L. M. (2015). Violence as social destruction. *Bulletin of Kharkiv National University named after VN Karazin*. 1148. 35–40 (ukr).
- Hobbes, T. (2010). *Leviathan: Or the Matter, Forme, and Power of a Commonwealth Ecclesiasticall and Civill* : Yale University Press (eng).
- Kelley H. H. (1972). *Casual schemata and the attribution process*. Morristown, NJ: General Learning Press (eng).
- Kharkivska, A. A. (2021). Prevention of bullying in general secondary education institutions: current state of the problem. *Scientific Journal of Khortytsia National Academy*. (Series: Pedagogy. Social Work) : scientific journal / Publishing house of the Municipal Institution of Higher Education –Khortytsia National Educational and Rehabilitational Academy of Zaporizhzhia Regional Council. Iss. 1(4). 193–205 <https://doi.org/10.51706/2707-3076-2021-4-18>(ukr).
- Koretskaia, M. A., Ivanenko, Y. A. & Savenkova, E. V. (2019). Victimblaming and theodicy: the theological roots of the belief in the justice of the victim's suffering. *Bulletin of the Samara Academy of Humanities. Series: Philosophy. Philology*. 2 (26). 19–58 (rus).
- Lerner, M. J. (1980). *The belief in a just world : a fundamental delusion*. New York : Plenum Press (eng).
- Maidikova A. Y. (2019). On the problem of victim-blaming in relation to victims of crime. *Victimology*. 4(22). 94–99 (rus).
- Mendelsohn, B. (1956). Une Nouvelle Branche de la Science Bio-psycho-sociale Victimologie. *Revue Internationale de Criminologie et de Police Technique*. 10–31 (french)
- Mudrik, A. V. (2002). *Victimology*. Magistr (rus).
- Oxford Dictionary of English. <https://languages.oup.com/research/oxford-english-dictionary> (eng).
- Rivman, D. V. (2002). *Criminal victimology*. Piter (rus).
- Ryan, W. (1976). *Blaming the Victim*. Vintage Books, New York (eng).
- Veretenko, T. & Klymchuk, Ya. (2020). Social work technologies from women who suffered from domestic violence. *Relevant nutritional sciences*. 33. 1. 286–291 (ukr).

VICTIM BLAIMING AS A SOCIAL PROBLEM

Halyna Leshchuk, Candidate of Pedagogical Sciences, PhD, Associate Professor, Assistant Professor at the Department of Social Work and Management of Socio-Cultural Activities, Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ternopil, Ukraine, e-mail :h.v.leshchuk@gmail.com

The article characterizes victim blaming as a social phenomenon and a social problem. Victimblaming is an act of devaluation that occurs when the victim of a crime is liable – in whole or in part – for the crime committed against him/her. This guilt can manifest itself in the form of a negative social reaction from professionals (lawyers, doctors, social workers, psychologists), the media, relatives, acquaintances. The evolution of victim blaming research in different branches of science is traced. The main causes of victim blaming are characterized (patriarchal customs, tolerance of certain types of violence, belief in a fair world, imperfection of the justice system, attribution errors, invulnerability theory, formed social stereotypes about the image of the victim). The main definitions that correlate with victim blaming are characterized. It is noted that victim blaming can occur in all spheres of public life and take the form of domestic, unconscious, or mass and purposeful behavior. Victimblaming as a form of violence can take various forms – both psychological and physical, although usually victims of crime are subjected to psychological pressure in the form of humiliation, insult or devaluation. Gender is a social characteristic that increases the risk of being accused, so several categories of female victims are most often victimized: rape victims, victims of sexual harassment, and sex workers.

The social consequences of victimization are outlined for victims who are less likely to report future violence in an attempt to avoid secondary victimization due to a lack of social support and social empathy. It is noted that victim blaming as a social problem causes a whole range of social problems: it destroys the

security atmosphere, contributes to the normalization of violence in the mass consciousness and complicates the process of providing social and psychological assistance to its victims.

Key words: *violence, victimology, victim blaming, victim, accusation of victim.*

Стаття надійшла до редакції / Received 30.11.2021

Прийнята до друку / Accepted 15.12.2021

Унікальність тексту 96,5 % (Unicheck ID1010185495)

© Лещук Галина Василівна, 2021.